

Kuric, Jozef

Interpretace výsledků

In: Kuric, Jozef. *Psychologie vnímání malířských výtvarných děl v ontogenezi*. Vyd. 1. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1986, pp. 231-242

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/122245>

Access Date: 05. 03. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

6. INTERPRETACE VÝSLEDKŮ

6.1. ANALÝZA PREFERENCÍ A ODMÍTÁNÍ OBRAZŮ

Analýza preferencí a odmítání obrazů, kterou jsme podali v kapitole č. 5.2, nás poučuje o tom, že jednotlivé obrazy nejsou ve vědomí respondentů různého věku reprezentovány na stejné úrovni preference.

Setkáváme se s obrazy neutrálními, lhostejnými respondentům, nic pro ně neznamajícými, nebo s obrazy více méně konstantně zápornými či konstantně kladnými nebo ambivalentními (preferovanými i odmítanými současně).

Pohled do tabulky č. 6.1 nás poučí, že k obrazům lhostejným patří:

obraz č. 10: Zátíší s ovocem (Slaviček), st. styl. 2

obraz č. 25: Kopání brambor (Palugyay), st. styl. 2

obraz č. 30: Květinářka (Čapek), st. styl. 4

obraz č. 36: Zimní motiv (Zmeták), st. styl. 2

Tyto obrazy jsou vnímatelům spíše lhostejné, stěží lze však určit, co je jim společné. Je zde reprezentováno zátíší, dvě figurální kompozice a krajina, mají – kromě Čapkova obrazu – nízký stupeň stylizace. Protože vyvolaly jen ojedinělé reakce respondentů, nemůžeme se opřít o analýzu jejich názorů. Nezbyvá nám tedy než vyslovit hypotézu, že jde o obrazy, které ve sledovaném období respondenty neoslovují ani pojetím námětu, ani barevností, kompozicí nebo jinými stránkami formy. Vesměs jde o obrazy s malou expresivitou a výrazností tématu.

Ke konstantně odmítaným obrazům (někde s nepodstatnými výjimkami) patří obrazy:

č. 15: Citrony (Paderlík), st. styl. 4

č. 16: Tulipány (Šimerová), st. styl. 5

č. 17: Kočka (Dubay), st. styl. 4

č. 39: Černé grůně (Bazovský), st. styl. 4

č. 42: Bretaňský přístav (Zrzavý), st. styl. 5

Zde vidíme, že jde jednak o zátíší, jednak o krajiny, s převahou vysokého stupně stylizace. Rovněž i zde nás pohled na obrazy přesvědčuje, že svým pojetím námětu a formou provedení nemají mladým lidem mnoho co říci, přestože mnohé z nich nepostrádají vysoký stupeň uměleckosti.

Tabulka 6.1. Preferované, odmítané, ambivalentní a neutrální obrazy v jednotlivých skupinách souboru r. 1980

Č. o.	Styl.	4	5	6	7	8	9	I	II	III	IV	1	2	Celk.
1	1	+ -								+ 3,5	+ 4	+ 4,5		+
2	3													⊙
3	1	-38	+ 3					+ -					+ -	+ -
4	1													⊙
5	3			-39									+ -	+
6	3								+ -					+ -
7	2										+ 1			+
8	5	+ -	-41	-38	-41	-41	-41	-40,5	-42	+ -	+ -	+ -	+ 5	+ -
9	5	-39,5	-39					- +					+ -	-
10	2												-39	⊙
11	2	+ 4			+ 4	+ 2			+ 3	+ 5		+ 3		+
12	4								- +			-38,5	+ -	+ -
13	2													⊙
14	2										+ -		+ -	+ -
15	4										-38,5	-42	-40	+ -
16	5					-39		-38,5	-40	-39,5	-	-40	-41,5	-
17	4	-41	-38		-39			-38,5	-41		-38,5	-41		-
18	5			-40		-38	-39	-40,5	-39	-39,5	-42	+ 2	+ 3	-
19	1	+ 1,5	+ 4	+ 2		+ 3	+ 2	+ 1	+ 1	+ 2	+ 2,5		+ 4	+
20	1	+ -	+ -	+ 4	+ 3	+ 4	+ 4,5	+ 2				+ 4,5		+ -
21	1		+ 1	+ 1	+ 5		+ 2		+ 4					+

Tabulka 6.1. Pokračování

22	1													+
23	2													+—
24	1											—38		—
25	2													⊙
26	3							+—			—40,5		—41,5	—
27	4													⊙
28	3													⊙
29	4				—39			+—	+—	—38			+—	+—
30	4													⊙
31	2				+ 2	+ 2	+ 4	+ 2	+ 1		+ 5	+ 1	+ 1	+
32	2													+
33	2			+ 4			+ 5							+
34	1													+—
35	2	+ 3	+ 5		+ 1	+ 1	+ 3	+ 5	+ 3,5			+—	+—	+
36	2													⊙
37	2													⊙
38	3										+ 2,5		+ 2	+
39	4			—41			—38							—
40	5												+—	+—
41	5	—30,5	—40	—38	—39	—40	—40	—42	—38	—41	—40,5	—38,5	+—	—
42	5	—42	—42	—42	—42	—42	—42	+—	+—	—42	+—	+—	+—	—

(Vysvětlivky: +1 až +5: pět nejvíce preferovaných obrazů; —38 až —42: pět nejvíce odmítaných obrazů; +— ambivalentní obrazy; + celkově preferované obrazy; — celkově odmítané obrazy; ⊙ celkově neutrální obrazy)

Ke konstantně preferovaným obrazům patří obrazy:

č. 19: Děti míru (Medvecká), st. styl. 1

č. 21: Na Horní Oravě (Medvecká), st. styl. 1

č. 35: Javorová dolina (Votruba), st. styl. 2

Jde o obrazy s nízkým stupněm stylizace, dva z nich jsou figurální kompozice, jeden krajina. Co je podstatné pro jejich trvalou oblíbenost? Zřejmě svým pojetím námětů korespondují s pocity a prožitky zkoumaných osob a vycházejí vstříc jejich potřebě hledat potvrzení svých zážitků v takovém zobrazení, které jim odpovídá nebo je umocňuje.

Jako ambivalentní se mezi díly nezávisle na věku jeví obrazy:

č. 3: Na stráži (Mudroch), st. styl. 1

č. 6: Matka ze Sedikartu (Fulla), st. styl. 3

č. 34: Sklizeň (Kollar), st. styl. 1

U těchto obrazů máme zážitek realističnosti a přístupnosti námětu, který však je při tom kompozičně a barevně zpracován tak, že neupoutá, nebo podle zkušenosti a estetické vyspělosti vnímatelů vyvolává u některých sympatie, u některých odmítání.

6.2. TRENDY VÝVOJE PREFERENCÍ A ODMÍTÁNÍ OBRAZŮ

Rozbor grafů vývojových změn v preferencích a odmítání jednotlivých obrazů (obr. č. 5.1b–5.42b), dále rozbor tabulky významnosti trendů sestavené na základě testu iterací (tab. č. 6.2) a tabulky shrnující typy trendů (tab. č. 6.3) nás poučí, že preference nebo odmítání některých obrazů se mění zákonitým způsobem vzhledem k věku.

Vizuálně jsme rozlišili u oblíbených obrazů, že jejich obliba s věkem vzrůstá nebo klesá a u neoblíbených obrazů, že jejich neoblíbenost s věkem roste nebo klesá. Dále se objevil trend podoby obráceného U – zpočátku narůstání, kolem 13 let zlom a pokles oblíbenosti. U řady obrazů se vyskytuje kolísavý trend, tj. vzestupy a poklesy několikrát během sledovaného věkového rozpětí. U několika obrazů se ukazuje, že jejich oblíbenost má prakticky rovnoběžný průběh během celého věkového rozpětí – o těch lze říci, že jejich preference či odmítání na věku nezávisí. Některé z nich jsou tedy trvale oblíbeny, některé trvale neoblíbeny.

Zamyslíme-li se nad vyhraněnými trendy, zjistíme, že s věkem roste obliba portrétů a figurálních kompozic, a také Mařákovy krajiny „Ráno v lese“, která svým lyrizujícím pojetím aktivizuje city vznešenosti, velebnosti a krásy. Ve všech případech jsou to obrazy s nízkým stupněm stylizace, které vyjadřují s velkou expresivitou pocity mladých lidí a umožňují jim promítat do tématu i jeho zpracování svou představu krásy a důstojnosti lidského života. Růst oblíbenosti obrazů s lidskými náměty též svědčí o postupně narůstajícím zájmu o člověka, což je v souladu s obecnou ontogenetickou linií vývoje.

Skutečnost, že zároveň i klesá obliba některých figurálních kompozic, neprotiřečí předchozímu zobrazení. Rozbor těch obrazů, jejichž obliba

Tabulka 6.2. Průkaznost trendů vývoje preference a odmítání obrazů vzhledem k věku

1960	1970	1980
A: Zvyšování oblíbenosti s věkem		
1: Toužící 20: Za mír 31: Ráno v lese	7: Starý vesničan 31: Ráno v lese	1: Toužící 7: Starý vesničan 31: Ráno v lese
B. Pokles oblíbenosti s věkem		
14: Kytice na slavnost	14: Kytice na slavnost 22: Setkání 23: Sestřičky 24: Minulost a současnost 26: Basketbal	23: Sestřičky 24: Minulost a současnost
C. Zvyšování záporného vztahu s věkem		
12: Zátíší s ovocem II 18: Zátíší s tulipány		12: Zátíší s ovocem II 18: Zátíší s tulipány
D. Pokles (zmírňování) záporného vztahu s věkem		
8: Portrét dívky 9: Marný sen	13: Kytice III	8: Portrét dívky
E. Zvyšování oblíbenosti a pak její pokles		
11: Kytice I 33: Z Kantora do Sklabina		
F. Kolísavý trend		
4: Děvče s panenkou 27: Detvanská melodie 28: Pastýřka 30: Květinářka 36: Zimní motiv 38: Dvě ženy 40: Kosení sena 41: Krajina s potokem	5: Žena v sadu 29: Gajdoš 32: Rozhovor na mostě 37: Na pastvě 40: Kosení sena	2: Jeanne Samary 38: Dvě ženy

Poznámka: Tato tabulka specifikuje tvar trendů, které se ukázaly v testu iterací (viz tabulka č. 6.3) jako významné. Specifikace tvaru trendů se opírá o zrakovou inspekci průběhu grafů preferencí a odmítání obrazů.

Tabulka 6.3. Přehled průkaznosti věkových trendů preference a odmítání na základě testu iterací (trendy průkazné na hladině 5 % jsou označeny +)

	Č.	Etapa			Č.	Etapa			Č.	Etapa						
		I	II	III		I	II	III		I	II	III				
pref. odmít.	1	+		+	10				19				31	+	+	+
pref. odmít.	2			+	11	+			20				32		+	
pref. odmít.	3				12		+		21				33	+		
pref. odmít.	4	+			13		+		22		+		34			
pref. odmít.	5		+	+	14	+		+	23		+	+	35			
pref. odmít.	6				15				24		+	+	36	+		
pref. odmít.	7		+	+	16				25				37		+	
pref. odmít.	8		+		17				26		+		38	+		+
pref. odmít.	9	+			18		+		27	+			39			
pref. odmít.									28	+			40	+	+	
pref. odmít.									29		+		41	+		+
									30	+			42			

s věkem klesá, dovoluje vyslovit názor, že jde o obrazy, které jsou pojednány fádně nebo příliš vnějškově, bez poetičnosti a expresivnosti, chybí jim nutný průvodní znak podnětově silných obrazů.

I jiné výzkumy potvrdily, že pro neškolené vnímatele představují zátiší neatraktivní estetické podněty. Vzrůstající trend záporného vztahu k těmto obrazům v celém sledovaném úseku ontogeneze dokumentuje tento poznatek. Zátiší je tradiční žánr, který je zřejmě v nesouladu s potřebou

dynamiky, dění a získávání zkušeností ve světě sociálních vztahů, jež jsou vlastní zejména období dospívání a adolescence. Také je patrné, že zátiší – pokud je preferováno – tak jen v prvních dvou až třech věkových skupinách, tedy mezi 9–12 lety.

Typickým jevem je zmírňování záporného vztahu k obrazu „Portrét dívky“ (Modigliani), což je obraz považovaný uměnovědci za vysoce umělecký, avšak svou vysokou stylizací málo přitažlivý pro naivní vnímatele, jimiž jsou respondenti nejméně do 13–14 let, jak je patrné z našich teoretických i následujících empirických zjištění. Podobný průběh má v I. etapě obraz „Marný sen“ (Rouault) a „Kytice III“ (Mudroch), jejíž odmítání se s věkem zmírňuje ve II. etapě výzkumu. Ve všech případech jde o obrazy, které estetikové až ke starším vyspělejším vnímatelům, neboť nesou náročnější estetické poselství – vesměs výboje formální a kompoziční.

Nejvíce se tři etapy výzkumu odlišují v obrazech, jejichž trend je statisticky významný svým kolísavým nepravidelným průběhem.

Pro I. etapu z roku 1960 jsou to čtyři obrazy se zobrazením lidí a čtyři krajiny. Kromě realistického portrétu „Děvče s panenkou“ jde o obrazy spíše s vyšším stupněm stylizace. Jejich společným jmenovatelem snad je námětová všednost a ideová nevýraznost.

Ve II. etapě se vyskytují dva obrazy se zobrazením lidí a čtyři krajiny. Stupně stylizace jsou zde různé, obrazy však jsou rovněž spíše neupoutávající jak námětem, tak ideou.

Kolísavost lze vysvětlit tím, že na každé věkové úrovni se vyskytují jedinci, které předložené obrazy upoutají nebo odpuzují více či méně, že se u těchto obrazů více vyskytuje individuálně specifický zájem podmíněný buď námětovou zkušeností nebo estetickým zaměřením či náladovou rezonancí.

Mezi obrazy, u nichž se neprokázal statisticky průkazný trend, jsou zastoupeny všechny žánry. U portrétů a figurálních kompozic převažují spíše obrazy s nižším stupněm stylizace a vesměs jde o obrazy, které jsou spíše preferovány; u zátiší a krajin se ve třech případech vyskytuje nízký stupeň stylizace, aniž by to znamenalo, že jsou preferovány. Pět z nich má vysoký stupeň stylizace a jsou odmítány.

Obrazů s kolísavým trendem a se statisticky nevyhraněným vývojovým průběhem je 26 ze 42, tedy více než polovina, téměř dvě třetiny. Tedy téměř o dvou třetinách obrazů z našeho souboru estetických podnětů musíme konstatovat, že nelze prokázat vývojovou zákonitost jejich preference. Je však mezi nimi 11, tj. téměř polovina obrazů, které mají v celém sledovaném věkovém rozpětí konstantní podnětovou hodnotu – jak ukazuje předchozí kapitola – buď kladnou nebo zápornou nebo ambivalentní. Protože náš soubor estetických podnětů není reprezentativní a protože jsme neměli možnost získat komplexní posudek uměnovědců o všech těchto obrazech, nelze naše nálezy zobecnit ani na typologické úrovni. V tomto směru bude třeba realizovat ještě další konfrontační studie a hodnocení obrazů především z hlediska uměnovědného.

6.3. KVALITATIVNÍ ANALÝZA VÝVOJE PREFERENCÍ A ODMÍTÁNÍ

Naše kardinální otázka, v čem tkví estetické vnímání, může být zodpovězena jen tehdy, když se nám podaří najít v důvodech preferencí a odmítání respondentů takové kvalitativní změny, které prokáží, že s věkem se zvyšuje úroveň estetického vnímání.

Zobecníme-li naše rozboru uvedené v kapitole 5.3, zjistíme zcela prokazatelně, že ve 4. a 5. třídě, tj. mezi 9 a 11 lety převažují jako důvody preference i odmítání barevnost a shoda s realitou.

Od 6. třídy, tj. od 11–12 let se již objevují jako důvody kladné i záporné volby poukazy na citový účinek obrazů, na vystižení duševních stavů či napětí a dynamiky v obrazech.

Od 8. třídy, tj. od 13–14 let přibývá poukazů na proporce, objevují se důvody týkající se motivů, obsahu obrazu. Objevují se zde tedy zatím sice nepropracované, ale přece jen vyjádřené zmínky o kompozičních, formálních a ideových kvalitách obrazů.

Přitom i nadále jsou uváděna kritéria shody se skutečností a nálady.

Středoškoláci od 15 do 16 let, tedy od počátku adolescence, již zcela vědomě zdůrazňují jako důvod kladné či záporné volby proporce, propracovanost, vystižení smyslu a hodnoty zobrazené situace (idea díla) i účinnost díla.

Vrchol adolescence a její postupný přechod do období mládí (18–19 let) přináší opět prohloubení estetických vjemů respondentů. Objevuje se smysl pro detail, pro postižení účinku, jímž obraz působí, hodnocení obrazů v kategoriích umělecké pravdivosti a dokonalosti. Daleko častěji respondenti užívají termínů z oblasti estetiky.

Naše závěry se shodují s výsledky výzkumu M. Hladíka (1967), který také prokázal, že estetické vnímání je zpočátku (začínal rovněž se žáky 4. třídy) založeno na vystižení popisných, předmětných kvalit díla a teprve později se opírá i o citové a estetické kvality díla ve vlastním smyslu slova.

Dovolujeme si dokonce tvrdit, že estetické vnímání v plném slova smyslu nastává teprve tehdy, když jedinec na objektu poznání identifikuje vedle jeho předmětného obsahu také to, jak je krásný, vznešený, dokonalý, působivý atd. Náš výzkumný materiál svědčí pro to, že tento zlom nastává teprve kolem 12 let, kdy se objevují náznaky toho, že si vnímatelé všímají citové účinnosti výtvarných malířských děl, ale teprve kolem 14 let jsou s to postihovat explicitně i kompoziční a ideové kvality díla.

Dá se tedy říci, že uvědomělý zrod estetického vnímání koresponduje i s tzv. „druhým zrozením“, tj. probuzením sebereflexe mezi 13 a 14 lety věku. I pak — jak jsme ukázali — probíhá ještě zdokonalování estetické zkušenosti subjektu.

Po 15. roce věku náš materiál však nedovoluje jednoznačně odpovědět na otázku, zda kvalitativní změny v estetickém vnímání souvisejí s věkem nebo se specifickým složením výzkumného souboru, neboť středoškoláci a vysokoškoláci představují přece jen vybranou skupinu populace.

Rovněž musíme připustit alespoň hypotetickou možnost, že změny ve vývoji estetického vnímání, které vyvozujeme z prohlubujících se důvodů preference a odmítání obrazů, mohou částečně souviset i se schopností verbalizace, která s věkem zákonitě narůstá. Proti redukci našich poznatků jen na vzrůst vyjadřovacích dovedností však lze namítnout, že vývoj řeči je obecný, kdežto výpověď o uměleckém díle vyžaduje specifickou zkušenost.

Analýza výpovědi respondentů přináší ještě další překvapivý poznatek. Téměř ve všech věkových úrovních pozorujeme více výpovědí, které zdůvodňují odmítání obrazů než jejich volbu. Této okolnosti si povšimli i jiní autoři. Můžeme ji hypoteticky vysvětlit tak, že lidé lépe identifikují to, co neodpovídá jejich navyklému pohledu na věci, co je v rozporu s jejich zkušenostmi a náklonnostmi než to, co je jim samozřejmé, co se shoduje s jejich založením.

6.4. PREFERENCE A ODMÍTÁNÍ OBRAZŮ V ZÁVISLOSTI NA POHLAVÍ

Tabulka č. 6.4 podává přehled obrazů, které bychom mohli kvalifikovat jako typicky dívčí nebo typicky chlapecké.

Z námětů i obsahu obrazů je pochopitelné, že dívky preferují realistická a emocionálně působící květinová zátiší (obraz č. 11 „Kytice“ a č. 14 „Kytice na slavnost“). Patří sem i náladové krajiny – Mařákovo „Ráno v lese“ (č. 31) a Votrubova „Javorová dolina“ (č. 35), sympaticky působící dívčí tvář „Toužící“ (č. 1) a Gudernovy „Sestřičky“, ve II. etapě pak ještě Benkova „Minulost a současnost“ (č. 24). Všem těmto obrazům je společný nízký stupeň stylizace a námětová i obsahová přístupnost. Průkazně odmítané naopak jsou vysoce stylizovaná zátiší, lineárně, plošně stylizovaná „Krajina s potokem“, stylizovaný „Portrét dívky“ (Modigliani) a „Marný sen“ (Rouault), což jsou obrazy, které jsou zřejmě natolik v rozporu s ideálem ženské krásy, že přes své umělecké kvality působí na dívčí vnímatelky nesympaticky.

Hoši naopak průkazně preferují obrazy, jejichž náměty je oslovují svou dynamičností děje („Za mír“, „Setkání“, „Basketbal“). V mladším věku než dívky však preferují i „Ráno v lese“ a „Javorovou dolinu“. Hoši pak průkazně odmítají „Krajinu s potokem“ v mladším věku (ve II. etapě však v adolescenci) a všechny skupiny hochů průkazně více než dívky odmítají „Bretaňský přístav“ Zrzavého (č. 42), který svou pastelovou barevností a statičností zřejmě více imponuje dívkám.

Dalo by se tedy zobecnit, že dívky mají raději obrazy, z nichž dýchá pohoda, harmonie barev i obsahu, kdežto hoši dávají přednost obrazům dramatictějším, dynamičtějším.

T a b u l k a 6.4. Preference a odmítání obrazů v závislosti na pohlaví

1960	1970
A. Obrazy průkazně preferované (nebo méně odmítané) dívkami	
1: Toužící (2. r. VŠ) 11: Kytice I (v 8. a 9. třídě) 14: Kytice na slavnost (ve 4., 5., 6., 7. a 9. tř.) 23: Sestřičky (v 5. tř.) 31: Ráno v lese (v 1. a 2. r. VŠ) 35: Javorová dolina (v 10. tř.)	11: Kytice I (ve 4., 8., 9. třídě a v I. a III. r. SŠ) 14: Kytice na slavnost (ve 4., 5., 6., 7., 9. tř. a II. roč. SŠ) 24: Minulost a současnost (ve 4. a 6. tř. a ve II. roč. VŠ) 31: Ráno v lese (ve II. roč. SŠ a I. a II. roč. VŠ) 41: Krajina s potokem (ve IV. roč. SŠ)
B. Obrazy průkazně odmítané dívkami	
8: Portrét dívky (ve 4. a 11. tř. a v I. roč. VŠ) 9: Marný sen (ve 4., 7., 8. a 9. tř.) 18: Zátíší s tulipány (v 8., 9., 10., 11. tř. a v I. a II. r. VŠ)	8: Portrét dívky (v 5. a 9. tř. a v I. roč. SŠ) 16: Tulipány (ve IV. roč. SŠ a v I. a II. roč. VŠ) 18: Zátíší s tulipány (v I. roč. SŠ) 41: Krajina s potokem (v 5. tř.)
C. Obrazy průkazně preferované (nebo méně odmítané) hochy	
20: Za mír! (v II. roč. VŠ) 22: Setkání (ve 4., 5., 6., 10. a 11. tř.) 26: Basketbal (ve 4. a 5. tř.) 31: Ráno v lese (v 9. tř.) 35: Javorová dolina (v 7. tř.)	20: Za mír! (v 5. tř. a ve II. a IV. roč. SŠ) 22: Setkání (ve 4., 5., 6. tř. a II. roč. SŠ) 31: Ráno v lese (ve III. roč. SŠ) 35: Javorová dolina (v I. a IV. roč. SŠ)
D. Obrazy průkazně odmítané hochy	
41: Krajina s potokem (v 5., 8. a 9. tř.) 42: Bretaňský přístav (všechny skupiny hochů)	41: Krajina s potokem (ve II. roč. SŠ) 42: Bretaňský přístav (všechny skupiny hochů)

6.5. VLIV DOBY NA PREFERENCI OBRAZŮ

Realizace výzkumu ve dvou desetiletých odstupech směřovala k prokázání vlivu doby na vztah vnímatelů k obrazům. Naše zjištění neposkytuje pevné podklady k jednoznačným závěrům. Zdá se, že ve většině případů lze rozdíly v průkaznosti trendů preference týchž obrazů v různých etapách, jako je ukazuje tabulka č. 6.3, nebo rozdíly v úrovni preferencí lze připsat náhodné variaci. Na druhé straně lze předpokládat, že rozkolísání hodnot na konci šedesátých let mohlo ovlivnit záporný vztah k obrazům s jednoznačným ideovým poselstvím, jako „Setkání“ (č. 22) nebo „Minulost a současnost“ (č. 24).

Vcelku lze říci, že ve III. etapě (rok 1980) jsou vnímatelé přece jen více navyklí oceňovat i stylizovaná díla a všimát si uměleckých kvalit. Přesnější zodpovězení otázky, zda lze tuto skutečnost připsat všeobecné akceleraci psychického vývoje, jak na ni poukázal např. G. Pavlovič (1977) nebo zda jde o důsledek zvyšující se úrovně estetické výchovy, by bylo možné, kdybychom měli k dispozici údaje o kvalitativní analýze reakcí respondentů I. a II. etapy.

6.6. SÉMANTIKA ESTETICKÝCH PODNĚTŮ

Výsledky výzkumu sémantiky estetických podnětů přinášejí poznatek, že obrazy které jsou preferovány, které se líbí, vyvolávají daleko více vyhraněných estetických reakcí či zážitků respondentů než obrazy neutrální, ambivalentní či odmítané. Plyne z toho, že jejich podnětová hodnota je daleko silnější. Rovněž tak se ukazuje, že silněji podněcují k estetickému vnímání obrazy více realistické než stylizované, o nichž adolescentní respondenti – gymnazisté jakoby neměli mnoho co říci. Ta část našeho výzkumu, která analyzovala vyhraněnost reakcí respondentů na škálách SD dovoluje rovněž stanovit typické zážitkové charakteristiky podnětových obrazů.

Korelační analýza pořadí obrazů na vybraných škálách nabízí jako hypotetické vysvětlení, že větší podnětovou sílu mají obrazy realistické a podobné skutečnosti proto, že jsou pochopitelné, že vyvolávají zážitek ucelenosti, harmonie, dokonalosti, vznešenosti. Říkáme sice „zážitek“, ale lze se oprávněně domnívat, že uvedené kvality existují v umělecké vrstvě díla jako estetické kategorie podmíněné takovou organizací díla, že na vnímatele takto působí. Zároveň s tímto poznatkem však naše studie přináší závažnou otázku pro další výzkumy, a to – jak lze objektivně stanovit přítomnost těch kvalit v díle, které uvedené zážitky vyvolávají?

Analýza podobnosti mezi obrazy v rámci jednotlivých dimenzí, které lze ze škál vytvořit, ukázala, že ve vědomí respondentů se sdružují obrazy, které jsou příbuzné jednak žánrově, jednak obsahem díla, ale že o sdružení rozhoduje i shoda v míře stylizace a preferenční hodnotě díla. I tato zjištění bude zapotřebí ještě dále prověřovat.

Pro praxi výchovy uměním náš výzkum přinesl jako nejdůležitější poznatek konstatování, že k tomu, aby obraz působil na vnímatele kladně, musí být spíše realistický, pochopitelný, harmonický a ucelený, musí mít značný citový a ideový náboj. Při tom nezáleží ani tak na žánru, i když v pořadí oblíbenosti a zážitku krásna, dokonalosti a vznešenosti i uměleckosti dominují portréty, realistické sugestivní krajiny a figurální kompozice a nejméně z estetického hlediska působí zátiší, stylizované krajiny a nejasné figurální kompozice, které vyvolávají dojem prázdnoty, ztrnulosti, chudosti.